

XÂY DỰNG PHƯƠNG PHÁP DÂN CHỦ TRONG DẠY VÀ HỌC Ở CÁC TRƯỜNG ĐẠI HỌC HIỆN NAY THEO TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH

✍️ ThS. NGUYỄN THỊ HUYỀN TRANG - ThS. CHU THỊ THANH TÂM*

Trong hệ thống di sản tư tưởng Hồ Chí Minh, tư tưởng về phương pháp dân chủ trong dạy học là một nội dung đặc sắc, thể hiện tư duy biện chứng và tầm nhìn chiến lược của Người. Xây dựng phương pháp dân chủ trong dạy và học ở bậc đại học hiện nay là việc làm cần thiết nằm trong chiến lược đổi mới toàn diện nền giáo dục mà hội nghị Trung ương 8 khóa XI đã đề ra nhằm nâng cao chất lượng đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho nước nhà, đáp ứng những yêu cầu ngày càng cao của sự nghiệp đổi mới.

Theo Hồ Chí Minh “dân chủ nghĩa là dân là chủ và dân làm chủ...”¹. Trong giáo dục thì dân chủ nghĩa là lấy người học làm trung tâm. Phương pháp dân chủ trong dạy học chính là cách thức giảng dạy và học tập của thầy và trò nhằm xây dựng một môi trường giảng dạy - học tập mà trong đó người học phải được xác định là trung tâm, là chủ thể của quá trình giáo dục. Muốn xây dựng được phương pháp dân chủ trong dạy học, Hồ Chí Minh đặt ra những yêu cầu cho cả người dạy và người học.

Thứ nhất, người dạy phải có thái độ tôn trọng, tinh thần hợp tác, khách quan và khoa học với người học.

Hồ Chí Minh cho rằng: đội ngũ giảng viên - những người trực tiếp truyền thụ kiến thức phải luôn học hỏi, biết lắng nghe ý kiến người khác và cả người học để làm giàu tri thức cho mình đồng thời phải thiết thực và chu đáo, “không nên tham nhiều kiến thức, tuyệt đối chống cách dạy nhồi sọ, áp đặt một

chiều”². Người khuyên dặn: “Trong trường, cần có dân chủ. Đối với mọi vấn đề, thầy trò phải cùng thảo luận, ai có ý kiến thì thật thà phát biểu, điều gì chưa thông suốt thì bàn cho thông suốt”³. Phương pháp “thầy trò cùng thảo luận”, “tự do phát biểu ý kiến” sẽ giúp người học được giải phóng khỏi tâm thế gò bó, không bị tiếp thu kiến thức thụ động một chiều, không hiểu hoặc mặc cảm vì sự yếu kém của mình. Nhờ thế mà người học làm chủ được tri thức, thông suốt mọi vấn đề, hiểu rõ được chân lý để có hành động đúng. Đó cũng chính là cái đích cuối cùng của việc học tập.

Bên cạnh đó, trong quá trình học tập, sinh viên có quyền được thắc mắc và yêu cầu giảng viên làm rõ vấn đề. Người nói: “đối với bất kỳ vấn đề gì phải đặt câu hỏi vì sao, phải suy nghĩ kỹ xem nó có phù hợp với thực tế không, có thật đúng lý không, tuyệt đối không nên nhắm mắt tuân theo sách vở một cách xuôi chiều”⁴ bởi vì những điều viết ra trong sách vở phần nhiều là đúng đắn, nhưng không phải mọi điều đều đúng. Các vấn đề chỉ được coi là đúng đắn, chừng nào nó được chứng minh qua thực tiễn.

Thứ hai, dân chủ và có thái độ tôn trọng nhau

Phương pháp dân chủ là đề cao vị trí của người học, tuy nhiên, Hồ Chí Minh nhấn mạnh: dân chủ nhưng không quá trớn, nghĩa là “dân chủ nhưng trò phải kính thầy, thầy phải quý trò, chứ không phải là “cá đối bằng đầu”⁵. Vì vậy Người lưu ý “trong lúc thảo luận, mọi người được hoàn toàn tự do phát biểu ý kiến, dù đúng hoặc không đúng cũng vậy. Song không được nói gàn, nói vòng quanh”⁶ vì đó là biểu hiện của thái độ thiếu tôn trọng giảng viên, đi quá xa với tinh thần dân chủ.

Trong quá trình học tập, sinh viên có quyền được đưa ra ý kiến về nội dung, phương pháp... mà giảng

¹ CD ROOM HCM toàn tập, Nxb Chính trị Quốc gia, HN, 2010, tập 7, tr 218-219

² Sđd, T8, tr 467

³ Sđd, T9, tr 266

⁴ Sđd, T11, tr 99

⁵ Sđd, T9, tr 266

⁶ Sđd, T5, tr 272

* Trường Đại học Công đoàn

viên đưa ra hay có ý kiến riêng của bản thân về vấn đề đang học tập. Giảng viên nên khuyến khích sinh viên mạnh dạn trao đổi ý kiến. Đây cũng chính là tinh thần tự do trong tư tưởng, một biểu hiện của phương pháp dân chủ trong dạy học. Tuy nhiên, trong tự do tư tưởng không có nghĩa là suy nghĩ lung tung, hoặc cái gì cũng gặt gù. Hồ Chí Minh đòi hỏi, phải bảo vệ chân lý, phải có nguyên tắc, không được ba phải, điều hòa.

Như vậy, trong quá trình giảng dạy - học tập, Hồ Chí Minh yêu cầu cả người dạy và người học đều phải có thái độ tôn trọng nhau, thân thiện và khoa học. Trong đó, người dạy làm nhiệm vụ hướng dẫn, gợi mở cho người học suy nghĩ. Còn người học có quyền lợi và nghĩa vụ là tự do bày tỏ ý kiến của mình giữa người học và người học, giữa người học và người dạy.

Thứ ba, dạy học phải phù hợp với từng đối tượng

Để hình thành môi trường giáo dục dân chủ, Hồ Chí Minh luôn yêu cầu người dạy phải dựa trên năng lực, điều kiện và trình độ của người học. Người coi đó là cơ sở hàng đầu cho việc phát huy năng lực sáng tạo của mọi người và nâng cao được hiệu quả chất lượng giáo dục. Cho nên giáo dục phải căn cứ vào đối tượng, điều kiện, hoàn cảnh của người học mà truyền đạt nội dung và bổ sung cách thức giảng dạy cho phù hợp. Người nói: “Bất cứ việc to việc nhỏ, chúng ta phải xét rõ và làm cho hợp trình độ văn hóa, tình hình thiết thực của quần chúng”⁷. Muốn cho việc dạy học không xa rời thực tế, điều kiện cơ bản đối với người thầy giáo là phải bám sát đối tượng, phải đóng giày theo chân chứ không thể “khoét chân cho vừa giày”.

Tóm lại, phương pháp dân chủ trong dạy và học trong tư tưởng Hồ Chí Minh là một nội dung đặc sắc và rất phù hợp cho hoạt động giảng dạy bậc đại học bởi vì học tập ở bậc đại học là mang tính gợi mở để người học phát huy tính chủ động, sáng tạo của mình. Vận dụng tốt tư tưởng này trong các nhà trường sẽ xóa bỏ tình trạng trì trệ, sức ỳ tâm lý, tạo lập môi trường học tập bình đẳng, cởi mở. Đây là động lực cho tính tích cực xã hội của con người phát triển, nhân cách nở rộ. Bởi vì, dân chủ hóa ý thức và tư tưởng, với sự tự do tư tưởng và giải phóng tinh thần là con đường dẫn tới sự phát triển trí tuệ, đạo đức, nhân cách của mỗi cá nhân.

Quán triệt tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục nói chung cũng như phương pháp dân chủ trong dạy và học nói riêng, trong những năm gần đây,

Đảng và Nhà nước ta luôn quan tâm tới việc đổi mới giáo dục - đào tạo nhằm nâng cao chất lượng đào tạo nhất là trong giáo dục bậc đại học. Nhiều chủ trương, đường lối cho sự phát triển chung của giáo dục được đưa ra, trong đó phải nói tới Nghị quyết Hội nghị trung ương 8 khóa XI “về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo”. Trên tinh thần đó, năm 2000, Bộ Giáo dục - Đào tạo ra Quyết định số 04/QĐ-BGD&ĐT về việc ban hành quy chế dân chủ trong hoạt động của nhà trường để người học nắm được quyền cũng như trách nhiệm, nghĩa vụ của mình trong nhà trường.

Thực hiện tốt các chủ trương, chính sách đó, trong những năm vừa qua giáo dục đại học ở Việt Nam đã phát triển theo hướng dân chủ, tạo ra môi trường học tập dân chủ với nhiều biểu hiện sinh động, phong phú như đa dạng hóa loại hình đào tạo, mở rộng quy mô, chương trình đào tạo nhằm đáp ứng đòi hỏi đa dạng của người học... Trong lĩnh vực dạy học, quan hệ thầy trò cũng cởi mở và dân chủ hơn. Giảng viên hiện nay nhận thức được rõ vai trò, trách nhiệm to lớn của mình là đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho đất nước nên họ luôn có ý thức trau dồi kiến thức chuyên sâu về chuyên ngành của mình cũng như rèn luyện kỹ năng sư phạm để truyền đạt một cách tốt nhất tri thức cho sinh viên. Nhiều giảng viên đã mạnh dạn thay đổi phương pháp dạy học, tăng cường việc áp dụng phương pháp dạy học tích cực nhằm tạo ra những lớp sinh viên năng động, sáng tạo, vươn lên chinh phục đỉnh cao của khoa học, khắc phục tình trạng đào tạo lớp sinh viên “chỉ biết vâng lời”, thụ động.

Tuy nhiên, phương pháp dân chủ trong dạy và học ở một số trường hiện nay vẫn chưa được thực hiện tích cực: Hiệu quả giờ thảo luận, giờ làm việc theo nhóm, phương pháp phỏng vấn chuyên gia... chưa cao. Phương pháp dạy học truyền thống vẫn được nhiều thầy, cô lựa chọn là giải pháp an toàn. Tình trạng thầy giảng, trò nghe, ghi lại nội dung kiến thức trong giáo trình, trong tài liệu thông qua bài giảng của thầy cô, thụ động tiếp thu tri thức một chiều hiện nay vẫn còn khá phổ biến; các tiết học còn nặng về lý thuyết, ít chú trọng gợi mở, hướng dẫn, thực hành, gây ra tâm lý nhàm chán, căng thẳng trong học tập nhất là ở các môn lịch sử, xã hội hay các môn lý luận chính trị.

⁷ *Sđd*, T5, tr 288

Điều đáng nói nữa hiện nay là mục tiêu việc giáo dục chưa hướng tới các giá trị bản thân cho người học mà dạy học chủ yếu để đi thi, để đạt thành tích cao... Kiểu học thuộc máy móc để trả bài đang khá phổ biến hiện nay không thể giúp hình thành trí lực cho người học. Người học sẽ thu về được một khối kiến thức đồ sộ nhưng lại thiếu những kỹ năng, chưa xây dựng được thái độ đúng đắn và hành vi tích cực trong học tập để không ngừng nâng cao năng lực làm chủ của mình. Các vấn đề như chất lượng đào tạo kém, sinh viên ra trường thất nghiệp, sự bất bình đẳng trong giáo dục hay sự xuống cấp đạo đức học đường... đã và đang làm cho cả xã hội lo lắng.

Để xây dựng tốt hơn nữa phương pháp dân chủ trong dạy và học ở các trường đại học hiện nay theo tư tưởng Hồ Chí Minh, tác giả xin đề xuất một số nhóm giải pháp cơ bản sau:

Đối với giảng viên:

Thứ nhất, giảng viên cần thay đổi tư duy, nhận thức về phương pháp giáo dục đại học trong thời đại mới. Hiện nay, nhiều giảng viên sử dụng phương pháp dạy học theo lối truyền thống. Hiệu quả từ phương pháp dân chủ trong dạy học là rất to lớn vì vậy giảng viên thay đổi nhận thức để thay đổi phương pháp dạy học từ phương pháp truyền thống sang phương pháp dạy học tích cực. Giảng viên là chủ thể của hoạt động dạy học, họ sẽ quyết định nội dung, phương pháp, kế hoạch giảng dạy trong môn học của mình, nhận thức được tính cấp thiết của phương pháp dân chủ họ sẽ chủ động thay đổi, điều chỉnh phương pháp, kế hoạch giảng dạy của chính mình.

Thứ hai, muốn thực hiện tốt phương pháp dân chủ trong giáo dục, người giảng viên phải thực sự làm chủ kiến thức về lĩnh vực mình giảng dạy. Nếu kiến thức không vững người giảng viên không thể giải quyết được những vấn đề nảy sinh trong quá trình làm việc nhóm, thảo luận...

Thứ ba, phương pháp dạy học dân chủ đòi hỏi sự tôn trọng tối đa của người dạy với người học vì vậy, muốn có kết quả tốt trong kế hoạch bài giảng của mình người giảng viên phải thiết kế, giảm thiểu tối đa giờ thuyết trình, tăng giờ thảo luận, thực hành, dành thời gian cho sinh viên tham khảo sách vở, tài liệu, tăng cường cho sinh viên tiếp xúc, phỏng vấn chuyên gia. Đặc biệt giảng viên cần hướng dẫn kỹ lưỡng để sinh viên biết cách tiếp cận, tự phát hiện và giải quyết vấn đề, có kỹ năng nghiên cứu và khám phá độc lập để khi ra xã hội họ làm chủ mọi tình huống và tự chịu trách nhiệm với bản thân.

Việc làm này rất khó bởi vì việc tự học, tự nghiên cứu tài liệu dễ nảy sinh hiện tượng đối phó, nghỉ ngơi, làm việc riêng cho những sinh viên có ý thức học kém. Do vậy, giảng viên phải thực sự nghiêm túc trong việc thực hiện quy chế, đánh giá đúng sinh viên qua sự chuyên cần, kiểm tra học trình và hết môn.

Đối với sinh viên: Phương pháp dân chủ trong dạy và học có mục tiêu hướng tới người học vì vậy muốn phương pháp này đạt hiệu quả thì người học phải có tinh thần hợp tác với giảng viên, tôn trọng và lắng nghe sự hướng dẫn từ giảng viên, làm việc trên tinh thần tự giác, trách nhiệm cao, tránh tình trạng học đối phó, làm cho xong. Bên cạnh đó, sinh viên phải hiểu phương pháp dân chủ không đồng nghĩa với việc mình có quyền muốn làm gì thì làm nhất là những hành vi thiếu văn hóa học đường, thiếu tôn trọng giảng viên.

Đối với các cấp quản lý: Việc tăng cường kiểm tra giám sát của các cấp quản lý trong việc thực hiện "quy chế dân chủ" nhất là khâu giảng dạy và học tập ở các trường đại học hiện nay là việc làm cần thiết để xây dựng một nền giáo dục dân chủ xã hội chủ nghĩa. Đối với từng trường, cần có sự phối hợp giữa các khoa, các phòng chuyên trách trong việc kiểm tra, đánh giá cả giảng viên và sinh viên trong quá trình thực hiện dân chủ hóa để nắm bắt chương trình, kế hoạch bài giảng của giảng viên đã theo đúng phương pháp giảng dạy tích cực hay chưa; các phương pháp đó có được thực hiện trên lớp hay chưa, hiệu quả các phương pháp đó thế nào; các hiện tượng thiếu văn hóa trong học đường, trái với nguyên tắc sư phạm... có xảy ra không để đưa ra biện pháp xử lý phù hợp.

Hồ Chí Minh là một nhà tư tưởng, nhà chính trị, và cũng là nhà sư phạm lớn. Tư tưởng Hồ Chí Minh về phương pháp dân chủ trong dạy và học đã thể hiện chủ trương lớn của Người về xây dựng một nền giáo dục vì con người, cho con người, lấy con người làm mục tiêu của sự nghiệp phát triển nhằm đào tạo con người Việt Nam mới đáp ứng công cuộc xây dựng xã hội mới - xã hội chủ nghĩa. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. CD ROOM HCM toàn tập, Nxb Chính trị Quốc gia, HN, 2010, tập 7, tr 218-219.
2. Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng (2007), "Hồ Chí Minh về giáo dục và đào tạo", Nxb. Lao động xã hội, Hà Nội.